

Onderzoek rond jongeren en seksualiteit: tendensen sinds 1990

Katrien Symons

Kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen (Odisee), Brussel

Samenvatting

Het artikel bespreekt enkele tendensen die zich de afgelopen decennia hebben voorgedaan op het vlak van onderzoek rond jongeren en seksualiteit. Er wordt daarbij een terugkoppeling gemaakt naar vier artikels die werden gepubliceerd in het Tijdschrift voor Seksuologie (TvS) tussen 1984 en 1989. Deze artikels handelen over de volgende thema's: de kadering van seksuele problemen bij jongeren vanuit een ontwikkelingsperspectief, de vragen omtrent relaties en seksualiteit waar jongeren hulp voor zoeken, bezorgdheden bij jongeren omtrent masturbatie, en de link tussen seksuele normen en gedragingen bij jongeren en jongvolwassenen. Concreet wordt er ingegaan op drie tendensen die zich sinds het publiceren van deze artikels hebben voorgedaan, daarbij gebruik makend van de nationale en internationale onderzoeksliteratuur. Ten eerste wordt het seksueel actief worden van jongeren in toenemende mate als een normatieve ontwikkelingsstaak gezien eerder dan als een te vermijden risico. Ten tweede kunnen veranderingen worden vastgesteld in het seksuele gedrag van jongeren en kunnen deze gekoppeld worden aan veranderende seksuele normen. Ten derde wordt ingegaan op mogelijke verschuivingen op het vlak van noden bij jongeren met betrekking tot hun seksuele ontwikkeling.

De vier artikels die werden geselecteerd voor het thema jongeren en seksualiteit, werden gepubliceerd in het Tijdschrift voor Seksuologie (TvS) tussen 1984 en 1989. Elk hebben ze een specifieke opzet, met name een wetenschappelijke beschouwing, een inventarisatie, een kwalitatief en een kwantitatief onderzoek. Ieder artikel behelst ook een specifiek thema, namelijk de kadering van seksuele problemen bij jongeren vanuit een ontwikkelingsperspectief, de vragen omtrent relaties en seksualiteit waar jongeren hulp voor zoeken, bezorgdheden bij jongeren omtrent masturbatie, en de link tussen seksuele normen en gedragingen bij jongeren en jongvolwassenen. In wat volgt worden deze vier artikels samengevat. Vervolgens worden ze gekaderd binnen de tendensen op het vlak van (internationaal zowel als Vlaams en Nederlands) onderzoek naar seksualiteit bij jongeren na 1990. Daarbij wordt specifieke aandacht besteed aan de continuïteit en verschuivingen die zich hebben voorgedaan op drie vlakken. Ten eerste, de manier waarop er naar jongeren en seksualiteit gekeken wordt; ten tweede, het verband tussen seksueel gedrag bij jongeren enerzijds en het sociaal-culturele klimaat waarin de seksuele ontwik-

keling plaatsvindt anderzijds; en ten derde, de noden bij jongeren op het vlak van informatie over relaties en seksualiteit.

Samenvatting van vier artikels gepubliceerd in TvS voor 1990

Seksuele problemen bij adolescenten

In 1984 schrijft Vandereycken vanuit zijn persoonlijke expertise als psychiater en maakt daarnaast gebruik van de wetenschappelijke literatuur om te komen tot een overzicht van enkele courante problemen op het vlak van seksualiteit waar adolescenten mee te maken kunnen krijgen (Vandereycken, 1984). Hij bepleit om de adolescentie als een afzonderlijke fase te zien die specifieke aandacht verdient, eerder dan als een soort interimfase tussen de kindertijd en volwassenheid. Daarbij is volgens hem de adolescentieperiode een belangrijke en op zichzelf staande fase waarin de jongere complexe ontwikkelingstaken moet voltooien en moet komen tot een stabiele identiteit waar ook seksuele rijpheid deel van uitmaakt. De problemen die jongeren kunnen ervaren in deze ontwikkeling naar seksuele rijpheid worden gekaderd binnen de tijdsgeest en de socioculturele veranderingen die worden vastgesteld. Met name signaleert hij de volgende tendensen: de adolescentie verlengt door het vervroegen van de leeftijd waarop jongeren geslachtsrijp worden enerzijds en door een latere intrede in de volwassen wereld anderzijds; de seksuele liberalisering die gelinkt wordt aan

een 'narcistische lichaamscultuur' en emancipatie van vrouwen en minderheidsgroepen; en het gezin en het huwelijk hebben ingeboet aan belang. Als resultaat van deze tendensen stelt Vandereycken dat de adolescent dreigt weg te zakken in een existentieel vacuüm. De auteur blikkt vooruit op een mogelijke toenemende problematiek van tienerzwangerschappen aangezien het veranderde seksuele gedrag van jongeren niet samengaat met consequent contraceptiegebruik. De oorzaak daarvan wordt gelegd bij een gebrekkige seksuele opvoeding en het impulsieve karakter van het seksuele contact. Ook wordt vastgesteld dat jongens contraceptie als de taak van het meisje zien.

Ondanks zijn focus op problematische aspecten van de seksuele ontwikkeling bij jongeren, bekritiseert Vandereycken de neiging van volwassenen om specifiek gedrag in de adolescentie te problematiseren. De veeleer 'volwassen samenleving' zou er onvoldoende in slagen om de jongere een eigen plaats te geven en zou te snel de neiging hebben om de adolescentie te problematiseren. Het artikel bevat dan ook een warm pleidooi om meer – positieve – ruimte te voorzien voor deze ontwikkelingsfase.

Jongeren en de kindertelefoon

Het artikel van Huntjens en Sandfort in 1987 is een verslag van een inventarisatie die werd gemaakt met betrekking tot de oproepen van jongeren bij de kindertelefoon rond de thema's relaties en seksualiteit, en dit in het jaar 1984 (Huntjens & Sandfort, 1987). Ruim de helft van de oproepen tijdens deze periode had betrekking op dit thema, en in totaal werden de telefoontjes van 94 meisjes en 76 jongens geïnventariseerd. Er worden drie grote categorieën van contactopnames onderscheiden. Ten eerste, jongeren die op zoek gaan naar informatie zonder dat dit was gerelateerd aan een onmiddellijk persoonlijk belang. Ten tweede, jongeren die naar de kindertelefoon bellen met als doel om seksueel opgewonden te raken. Dit werd enkel vastgesteld bij jongens. De derde en grootste groep van de oproepen had betrekking op persoonlijke problemen op het vlak van relaties of seksualiteit. Er doet zich een genderverschil voor waarbij jongens meer vragen hadden omtrent seksualiteit terwijl meisjes meer vragen hadden omtrent relaties en het voldoen aan de wensen van de partner.

De bevindingen op basis van deze inventarisatie worden gekaderd binnen twee visies. De eerste visie vertrekt van een 'leerproces perspectief' en stelt dat het seksueel actief worden de kenmerken vertoont van een normaal leerproces. Daarbij moeten jongeren zich bepaalde vaardigheden eigen maken wat gepaard gaat met vragen en onzekerheden. De tweede visie kadert de problemen die jongeren ondervinden in hun relationeel en seksueel actief worden binnen de repressieve context waarbinnen deze ontwikkeling plaatsvindt. Met name, binnen een westerse cultuur waarin jongeren worden weggehouden van seksualiteit, waarin

een open communicatie over dit thema wordt verhinderd, en waarin zij weinig kansen hebben om op een natuurlijke manier met seksualiteit om te gaan. Met betrekking tot het vastgestelde genderverschil geeft het artikel geen verdere interpretatie, behalve de bemerking dat de vastgestelde verschillen tussen jongens en meisjes 'overeenkomstig hun sekserol' zijn.

Zorgen van jongeren over masturbatie

Op basis van interviews bij 92 mannen en 83 vrouwen tussen 18 en 23 jaar, stellen Goddijn en Sandfort in 1988 vast dat ongeveer de helft van de jongeren die voor hun 16^{de} masturbeerde, zich daar wel eens zorgen over maakte (Goddijn & Sandfort, 1988). Aan de hand van diepte-interviews bij deze jongeren heeft de studie tot doel om te komen tot een substantiële verheldering van deze bezorgdheid. Er worden vier categorieën van zorgen met betrekking tot masturbatie onderscheiden. Een eerste categorie verwijst naar schuldgevoelens. Deze worden gelinkt aan een restrictieve, religieus geïnspireerde moraal. Een tweede categorie is angst voor ziektes. Hierbij gaat het om de fictieve idee dat masturbatie ongezond is en mentale en fysieke schade kan toebrengen. Het kan hierbij ook gaan om een angst om verslaafd te worden. Ten derde zijn jongeren angstig om ontdekt te worden en voelen ze zich beschaamd. Tot slot bestonden zorgen uit het pure 'niet weten' wat masturbatie is, en twijfels over de normaliteit van het gedrag.

Jeugd en Seksualiteit in Nederland in 1968 en 1981

Bolt gaat in zijn studie in 1989 na of en in welke mate jongens en meisjes er anno 1981 andere seksuele normen en gedragingen op nahouden dan jongens en meisjes anno 1968 (Bolt, 1989). De vergelijking is gebaseerd op bevragingen die in beide periodes werden uitgevoerd bij jongeren tussen 16 en 20 jaar. Op het vlak van seksuele permissiviteit vindt er een zekere convergentie plaats tussen de beide geslachten. Zo houden jongens en meisjes er anno 1981 een permissiever gedachtegoed op na dan in 1968, maar doordat deze tendens meer uitgesproken is voor meisjes dan voor jongens is er in 1981 geen aantoonbaar genderverschil meer op dit vlak. Op het vlak van feitelijke seksuele ervaring, daarentegen, steken meisjes anno 1981 de jongens voorbij terwijl ze in 1968 nog even seksueel ervaren waren. Jongeren hebben anno 1981 ook meer kennis over seksualiteit en meisjes staan daarbij sterker dan jongens. Tot slot worden meisjes in 1981 nog steeds sterker gecontroleerd door de ouders dan jongens maar de ouderlijke controle is voor meisjes sterker afgenomen tijdens deze periode.

De trend naar toenemende seksuele permissiviteit, in termen van een toenemende aanvaarding van voorhuwelijkse geslachtsgemeenschap, is niet absoluut maar gebonden aan de voorwaarde van het hebben van een stabiele, affectieve relatie. Bolt maakt daarbij het onderscheid tussen de momentane interactienorm

en de fysieke aantrekkingsnorm. De 'momentane interactienorm' verwijst naar de toelaatbaarheid van geslachtsgemeenschap wanneer er elementen van relationele verbondenheid aanwezig zijn, en wordt daarom gezien als een norm die geëvolueerd is uit de 'trouwplannen norm' die stelt dat geslachtsgemeenschap toelaatbaar is zodra er trouwplannen zijn. De fysieke aantrekkingsnorm stelt dat geslachtsgemeenschap louter op basis van fysieke aantreking toelaatbaar is mits men elkaar niet misbruikt. In tegenstelling tot de fysieke aantrekkingsnorm, heeft de momentane interactienorm duidelijk aan terrein gewonnen in Nederland en Vlaanderen sedert 1968. Er wordt ook vastgesteld dat veranderingen in seksuele normen samen zijn geëvolueerd met veranderingen in seksueel gedrag, maar dat de link tussen seksuele permissiviteit en seksuele ervaring sterker was in 1968 dan in 1981.

Reflectie – kadering binnen de onderzoeksliteratuur sinds 1990

In deze reflectie wordt gekeken naar tendensen op het vlak van onderzoek rond het thema jongeren en seksualiteit, waarbij zowel gebruik gemaakt wordt van de internationale onderzoeksliteratuur als van onderzoek uit Vlaanderen en Nederland na 1990. Om te beginnen kan worden vastgesteld dat het thema jongeren en seksualiteit de afgelopen decennia is uitgegroeid tot een bijzonder populair onderzoeksthema. Het ingeven van de zoektermen '*adolescence*' en '*sexual behavior*' in de *webofscience* zoekmachine resulteert in 2.242 wetenschappelijke publicaties sinds 1990. Het is dan ook onmogelijk om in deze reflectie een alomvattende schets te geven van de evoluties binnen dit onderzoeksveld. Vertrekkende vanuit de vier besproken artikels wordt ervoor gekozen om dieper in te gaan op drie concrete thema's waarbij er zowel een continuïteit als een verschuiving kan worden onderscheiden. Ten eerste, net zoals in de geselecteerde artikels gaat de meeste aandacht vandaag nog steeds naar wat er fout kan gaan wanneer jongeren seksueel actief worden. Sinds het einde van de jaren '90 is er echter een verschuiving waarneembaar en wordt seksueel actief worden meer en meer vanuit een normatief ontwikkelingsperspectief begrepen. Ten tweede, het seksuele gedrag van jongeren wordt in onderzoek typisch gelinkt aan het sociaal-culturele klimaat waarin de seksuele ontwikkeling plaatsvindt. Onderzoek uit de afgelopen decennia kan de onheilspellende voorspellingen omtrent de gevolgen van de 'seksuele liberalisering' niet bevestigen. Daarnaast zijn er verschuivingen met betrekking tot de factoren die ongerustheid opwekken en die vandaag deel uitmaken van onderzoek rond jongeren en seksualiteit. Ten derde bestaat er zowel een continuïteit als een verschuiving in het type vragen en onzekerheden waar jongeren vandaag mee kampen, en de genderverschillen daaromtrent.

Van een risicoperspectief naar een normatief ontwikkelingsperspectief

Het kader van waaruit er naar jongeren en seksualiteit wordt gekeken, is bepalend voor het soort onderzoeksvragen die gesteld worden, de onderzoeksmethoden die gehanteerd worden en de manier waarop resultaten geïnterpreteerd worden. De internationale onderzoeksliteratuur uit de jaren '90, voornamelijk van Noord-Amerikaanse signatuur, vertrekt sterk vanuit een risicoperspectief op jongeren en seksualiteit. Dergelijk onderzoek stelt het hebben van geslachtsgemeenschap gelijk aan een te vermijden risico. Gebaseerd op een review van de publicaties uit het eerste decennium van de 21ste eeuw concluderen Tolman en McLelland (2011) dat het risicoperspectief met mondjesmaat plaats ruimt voor een positief ontwikkelingsperspectief op jongeren en seksualiteit. Vanuit dat perspectief wordt het seksueel actief worden niet als een risico dan wel als een normatieve ontwikkelingsstaak geconceptualiseerd.

Onderzoek dat vertrekt vanuit een risicoperspectief op jongeren en seksualiteit wordt typisch ingeleid met onheilspellende berichten over de staat van de seksuele gezondheid van jongeren en de daaraan verbonden kosten op persoonlijk en maatschappelijk vlak. Geslachtsgemeenschap op jongere leeftijd wordt bijvoorbeeld gerelateerd aan seksuele risico's, zowel op het ogenblik van de eerste keer zelf als later tijdens de adolescentie (zie bijvoorbeeld de review van Heywood, Anthony, & Pitts, 2014; O'Donnell, O'Donnell, & Stueve, 2001). Dergelijk onderzoek is overwegend kwantitatief van aard en de gevonden statistische verbanden tussen seksueel gedrag enerzijds en gezondheidsrisico's anderzijds worden geïnterpreteerd als een bewijs dat geslachtsgemeenschap bij jongeren per definitie een te vermijden risico is. Een andere centrale onderzoeksvraag binnen dit type onderzoek is '*welke jongeren hebben ervaring met geslachtsgemeenschap?*' Zogenaamde 'risico- en beschermingsfactoren' voor het hebben van geslachtsgemeenschap worden gelokaliseerd op verschillende niveaus (zie bijvoorbeeld de reviews van Goodson, Evans, & Edmundson, 1997; Kotchick, Shaffer, Forehand, & Miller, 2001; Zimmer-Gembeck, & Helfand, 2008). Op het individuele niveau gaat het zowel om psychologische en biologische kenmerken als de betrokkenheid van de jongere in niet-seksueel probleemgedrag zoals alcoholgebruik en spijbelen. Op het gezinsniveau gaat het bijvoorbeeld om kenmerken van de gezinsstructuur, de sociaal-economische status en opvoedingspraktijken. Kenmerken op het extrafamiliale niveau verwijzen in de eerste plaats naar de vriendengroep, maar ook naar de school en de buurt waarin de jongere opgroeit. De manier waarop deze factoren gerelateerd zijn aan geslachtsgemeenschap, verschilt ook naar persoonlijke kenmerken zoals gender en etniciteit.

Vanuit een normatief ontwikkelingsperspectief op jongeren en seksualiteit wordt het seksueel actief wor-

den van jongeren geconceptualiseerd als een normatieve ontwikkelingsstaak. Kenmerkend hiervoor is dat er expliciet voor wordt gekozen om seksueel gedrag bij jongeren niet te problematiseren maar om op zoek te gaan naar de factoren die op een positieve manier kunnen bijdragen aan een gezonde seksualiteitsbeleving (zie ook Diamond, 2006). Seksuele gezondheid behelst vanuit dit opzicht meer dan de afwezigheid van ziekte en het voorkomen van ongewenste zwangerschap. Dit impliceert niet dat de mogelijke risico's worden genegeerd, dan wel dat risicomangement wordt geïntegreerd binnen een breder perspectief waarin ook ruimte is voor positieve aspecten van seksualiteit. Deze visie wordt duidelijk geformuleerd in het volgende citaat: *'(...) adolescents can both take risks and be responsible, (and) sexuality development can be a correlate of other problems but also is an essential component in intimacy, pleasure, and closeness, including the refinement of skills in acquiring and maintaining positive relationships and support throughout adulthood'* (Zimmer-Gembeck, O'Sullivan, Mastro, & Hewitt-Stubbs, 2016, p. 94). In de praktijk betekent dit dat de onderzoeksfocus verschuift naar factoren zoals de context waarin het seksuele gedrag plaatsvindt, de persoonlijke seksuele rijpheid van de jongere, en de wijze waarop de jongere zijn of haar seksualiteit beleeft. Het risico van seksueel actief worden, wordt in dit opzicht niet meer louter afgelezen aan de leeftijd waarop de eerste keer plaatsvond. Bijvoorbeeld, heel wat jongeren die geslachtsgemeenschap hebben op hun vijftiende blijken even goed te scoren op indicatoren van seksuele competentie als jongeren die pas later startten (Wellings et al., 2001). Zoals Harden (2014) aangeeft is deze onderzoekstraditie echter nog relatief vers en sterker vertegenwoordigd in kwalitatief onderzoek met een feministische stempel dan in kwantitatief onderzoek. Daarbij speelt gender een centrale rol als verklarende factor in het seksuele gedrag en de seksuele beleving van jongens en meisjes. Het gaat dan bijvoorbeeld om de rol van genderspecifieke scripts voor seksueel gedrag die jongens voorstellen als actieve 'seksuele veroveraars' en meisjes als passieve 'gatekeepers' (Tolman, Davis, & Bowman, 2015). Niet alleen zetten dergelijke scripts jongeren onder druk om zich op een bepaalde manier te gedragen, ze miskennen ook de seksuele subjectiviteit en verlangens van adolescente meisjes versus de relationele drijfveren van adolescente jongens (Bell, Rosenberger, & Ott, 2015). Kortom, er wordt binnen dit perspectief op een meer diepgaande manier gekeken naar de belevingsaspecten van seksualiteit en de verhalen en nuances die achter statistische wetmatigheden schuilgaan. Tegelijkertijd kan worden vastgesteld dat er ook vanuit een normatief ontwikkelingsperspectief nog steeds gefocust wordt op wat er fout kan lopen eerder dan op wat er goed loopt wanneer een jongere seksueel actief wordt.

In vergelijking met de Angelsaksische literatuur wordt de Nederlandse en Vlaamse onderzoekslitera-

tuur traditioneel minder sterk gedomineerd door een risicodiscours. Enerzijds kan dit gelinkt worden aan een meer liberale positie ten opzichte van jongeren en seksualiteit. Anderzijds kan dit ook te maken hebben met het feit dat Nederlandse en Vlaamse jongeren een stuk beter scoren op het vlak van seksuele gezondheid dan hun Angelsaksische leeftijdsgenoten, en bijgevolg een risicodiscours hier minder aanspreekt. In de besproken artikels van vóór 1990 schemert er wel een zekere bezorgdheid door en wordt er gefocust op wat er fout kan gaan eerder dan op wat er goed loopt wanneer jongeren seksueel actief worden. Er zijn ook verwijzingen naar de potentiële (negatieve) gevolgen van maatschappelijke tendensen zoals 'de toenemende aanvaarding van voorhuwelijkse geslachtsgemeenschap' (Bolt, 1989) en 'de seksuele liberalisering' (Vandereycken, 1984). Tegelijkertijd pleitte Vandereycken voor minder problematisering van het gedrag van jongeren en een opwaardering van de adolescentie als cruciale en specifieke ontwikkelingsperiode. Er gaat echter nergens aandacht naar de positieve aspecten van seksualiteit voor jongeren noch naar de kwalitatieve beleving ervan en over het algemeen werd er in de artikels op een eerder neutrale, beschrijvende manier met het thema omgegaan.

In de recentere onderzoeksliteratuur uit Vlaanderen en Nederland wordt het thema jongeren en seksualiteit vanuit een ruimer kader bestudeerd met zowel aandacht voor risicomangement als voor positieve ontwikkelingsaspecten. De Nederlandse populatiestudie 'Seks onder je 25' onderzocht bijvoorbeeld welke jongeren precies geneigd zijn om seksueel actief te worden en welke risico's daaraan verbonden zijn, maar er ging ook veel aandacht naar wat het seksueel actief worden betekent voor de jongere zelf, wat de motieven zijn om seks te hebben, en wat dit tot een positieve ervaring maakt (de Graaf, Kruijer, van Acker, & Meijer, 2012). Seksueel actief worden wordt doorgaans niet als een te vermijden risico geconceptualiseerd en seksuele rijpheid wordt veeleer als een persoonsgebonden kenmerk gezien. Bijvoorbeeld, in het werk van de Graaf, Vanwesenbeeck, Meijer, Woertman en Meeus (2009) wordt geslachtsgemeenschap bij jongeren al dan niet geproblematiseerd afhankelijk van het seksuele traject dat aan die eerste keer voorafging. Symons, Vermeersch en Van Houtte (2014) onderscheidden jongeren met een 'succesvolle' en een 'minder succesvolle' ervaring van hun eerste keer op basis van het besluitvormingsproces dat eraan voorafging. Dankzij de investering in kwalitatieve studies rond jongeren en seksualiteit bij verschillende doelgroepen en in verschillende contexten (bijvoorbeeld Cense & van Dijk, 2012; Kuyper, de Wit, Adam, Woertman, & van Berlo, 2009) werd er ook bijgedragen aan een meer diepgaand en genuanceerd begrip van jongeren en seksualiteit die voorbij gaat aan algemene statistische wetmatigheden.

Seksuele ontwikkeling in een sociaal-culturele context

Een rode lijn in decennia aan onderzoek rond jongeren en seksualiteit is dat zowel het seksuele gedrag als problemen en onzekerheden op dit vlak, worden gekaderd binnen de sociaal-culturele context waarin de seksuele ontwikkeling plaatsvindt. De hiervoor beschreven studie van Goddijn en Sandfort (1988) omtrent masturbatie is bijzonder interessant op dit vlak. De manier waarop masturbatie beleefd wordt is immers sterk sociaal-cultureel bepaald. Zo stelt Noord-Amerikaans onderzoek bij jongvolwassen mannen vast dat de perceptie omtrent masturbatie resulteert uit een socialisatieproces dat op zijn beurt voornamelijk geïnformeerd wordt door vrienden en de media (Kaestle & Allen, 2011). Masturbatie bevindt zich vandaag nog steeds ontegenzeggelijk in de taboesfeer, maar tegelijkertijd wordt het in toenemende mate erkend als een normaal aspect van de seksuele ontwikkeling en meer nog, als iets wat een positief effect kan hebben op de seksuele gezondheid (Thomas, 2003; Coleman, 2003). Anno 1988 stelden Goddijn en Sandfort vast dat bijna de helft van een *sample* van 92 jongvolwassen mannen en 83 jongvolwassen vrouwen zich wel eens zorgen maakten over het feit dat ze masturbeerden, wat zich onder meer uitte in schuldgevoelens. Daarbij slaagden sommigen er duidelijk beter in dan anderen om masturbatie los te koppelen van stigma en taboe, en om dit als een normaal aspect van seksualiteit te zien. De meer recent verzamelde cijfers in het kader van het 'Seks onder je 25^e' onderzoek suggereren dat alsmaar meer jongeren hierin slagen. Cijfers verzameld in 2012 tonen dat 'slechts' 9% van de jongens en 11% van de meisjes zich schuldig voelen na het masturberen (de Graaf et al., 2012). Aangezien de studie van Goddijn en Sandfort kwalitatief van aard was, is een vergelijking met de bevindingen uit de 'Seks onder je 25^e' studie niet waterdicht. Desalniettemin zijn de bevindingen mogelijk een indicatie van een toegenomen permissiviteit rondom masturbatie. In vergelijking met onderzoek rond masturbatie, werd in onderzoek veel meer aandacht besteed aan de permissiviteit rondom seksueel gedrag waarbij een partner betrokken is.

De zogenaamde post '68 seksuele liberalisering zou een proces van toenemende seksuele losbandigheid in gang hebben gezet. Bolt blikte in 1989 vooruit en stelde de vraag welke richting de toekomstige normen en gedragsveranderingen zouden uitgaan. Hij maakte daarbij een onderscheid tussen het goedkeuren van geslachtsgemeenschap binnen een vaste relatie (de 'momentane interactienorm') versus het goedkeuren van geslachtsgemeenschap bij fysieke aantrekkingskracht (de 'fysieke aantrekkingsnorm'): *'heeft de 'momentane interactienorm' zich verder verbreid, heeft de op fysieke aantrekkingskracht en 'het elkaar niet schaden' gebaseerde norm (weer) aan kracht gewonnen of is de aanhang van beide normen gegroeid, en heeft zich hiermee een scheiding van geesten voltrokken? En hoe*

staat het met de ontwikkeling van de seksuele ervaring?' (Bolt, 1989, p. 274). Op basis van later onderzoek kan worden bevestigd dat zowel de goedkeuring van geslachtsgemeenschap binnen een vaste relatie als de goedkeuring ervan bij fysieke aantrekkingskracht aan belang hebben gewonnen. De empirische studie bij 1088 studenten van Hutsebaut en Stappaers uit 1993 is hier relevant. Zij bouwden verder op een eerdere empirische studie bij 2434 studenten uitgevoerd in 1980 (Schovaerts, 1980) en maakten gebruik van dezelfde vragen om vergelijking mogelijk te maken. Ze stelden vast dat tussen 1980 en 1990 jongeren in toenemende mate een permissieve houding zijn gaan aannemen tegenover voorhuwelijkse geslachtsgemeenschap. Anno 1980 vond ongeveer drie vierde van de jongeren dat voorhuwelijkse geslachtsgemeenschap moest kunnen, terwijl dit anno 1990 voor zo goed als iedere jongere (95.2%) het geval was. Net als werd vastgesteld door Bolt, was deze permissiviteit sterk gelinkt aan de relatiecontext en werd geslachtsgemeenschap in veel mindere mate als aanvaardbaar beschouwd wanneer het ging om een 'los seksueel contact'. Desalniettemin nam ook de permissiviteit ten opzichte van zulke losse seksuele contacten toe tussen 1980 en 1990. Recentere cijfers uit het Nederlandse 'Seks onder je 25^e' onderzoek geven aan dat ook anno 2012 jongeren de aanvaardbaarheid van geslachtsgemeenschap sterk linken aan de relationele context, wat in deze studie geformuleerd werd in termen van de aanwezigheid van 'verkering en verliefdheid'. Seksuele contacten waarbij geen verliefdheid aan te pas komt worden in mindere mate als aanvaardbaar beschouwd, maar het wordt ook niet stelselmatig afgekeurd (de Graaf et al., 2012).

In de artikelen van Vandereycken (1984) en Bolt (1989) schemert een bezorgdheid door over de impact van maatschappelijke veranderingen op het seksuele gedrag van jongeren. Bolt gaf echter ook al aan dat er een verschil is tussen de attitudes ('de geesten') en het feitelijke seksuele gedrag. Zowel in het onderzoek van Bolt als in het latere onderzoek van Hutsebaut en Stappaers (1993) wordt vastgesteld dat de seksuele attitudes doorgaans permissiever zijn dan het feitelijke seksuele gedrag doet vermoeden. De toenemende aanvaarding van losse seksuele contacten impliceert dus niet dat jongeren dit ook standaard (zullen) doen. Ook recentere onderzoek wijst in die richting. Uit het 'Seks onder je 25^e' onderzoek blijkt dat de eerste geslachtsgemeenschap voornamelijk gelinkt is aan het hebben van een relatie. Verder werd vastgesteld dat de leeftijd waarop jongeren voor het eerst geslachtsgemeenschap hebben niet daalde tussen 2005 en 2012 en dat er amper verschuivingen waren op het vlak van seksuele ervaringen in de leeftijdsgroep van 12- tot 17-jarigen (de Graaf et al., 2012). Ook op basis van de data verzameld in het kader van de cross-nationale HBSC (Health Behavior in School Aged Children) studie werd vastgesteld dat het percentage jongeren met seksuele ervaring voor de leeftijd van 15 jaar niet significant veranderde tussen 2002 en

2010 in Vlaanderen en Nederland (Ramiro et al., 2015).

Terwijl de negatieve gevolgen van de 'seksuele liberalisering' zijn uitgebleven, is er sinds 1990 een nieuw maatschappelijk fenomeen dat onderzocht wordt in relatie tot jongeren en seksualiteit, met name de seksualisering van de media (Duschinsky, 2013). De blootstelling aan seksueel expliciet materiaal op televisie of later het internet wordt bijvoorbeeld uitgebreid onderzocht in relatie tot seksueel gedrag en attitudes (bijvoorbeeld Ladin L'Engle, Brown, & Kenneavy, 2006; Doornwaard, ter Bogt, Reitz, & van den Eijnden, 2015; Peter & Valkenburg, 2009; review door Owens, Behun, Manning, & Reid, 2014). Met het internet 2.0 ontstonden er ook interactieve vormen van geseksualiseerd internetgebruik en jongeren kunnen nu bijvoorbeeld zelf seksuele content aanmaken en versturen ('sexting'). Daarnaast vormen sociale netwerksites een relatief nieuw platform waar jongeren kunnen experimenteren met seksualiteit. De afgelopen jaren nam het aantal wetenschappelijke publicaties rond online seksualiteitsbeleving gestaag toe. Aanvankelijk werd het online seksueel gedrag van de jongere voornamelijk geïnventariseerd (*welke jongeren stellen dit gedrag?*) en werd er op zoek gegaan naar zogenaamde beschermings- en risicofactoren die in grote mate overeenkomen met de typische risicofactoren voor *offline* seksueel gedrag (zie reviews van Cooper, Quayle, Jonsson, & Göran Svedin, 2016; Klettke, Hallford, & Mellor, 2014). De afgelopen jaren zijn er ook meer kwalitatieve studies rond online seksueel gedrag en gaat er meer aandacht naar de belevingsaspecten ervan. Het onmiskenbare genderspecifieke karakter van online seksueel gedrag, bijvoorbeeld in termen van dubbele seksuele standaarden en verwachtingspatronen, maken dat dergelijk onderzoek sterk gekaderd wordt vanuit gendertheorie (bijvoorbeeld Ringrose, Harvey, Gill, & Livingstone, 2013; Ringrose & Harvey, 2015; Davidson, 2014). De positieve aspecten van online seksueel gedrag bleven aanvankelijk onderbelicht. Desalniettemin heeft er zich de afgelopen jaren een trend ingezet waarbij de categorische problematisering van het gedrag plaats maakt voor de visie dat het deel kan uitmaken van de normale seksuele ontwikkeling van de jongere (Cooper et al., 2016; Willard, 2010; Albury, Crawford, Byron, & Mathews, 2013). Er zijn dus zekere parallellen waar te nemen met betrekking tot de evolutie in de wijze waarop er naar online seksueel gedrag bij jongeren gekeken wordt enerzijds en de evolutie die zich op dit vlak heeft voorgedaan met betrekking tot *offline* seksueel gedrag anderzijds.

Noden van jongeren

Op basis van een inventarisatie van de oproepen bij de kindertelefoon kwamen Huntjens en Sandfort tot een overzicht van de zorgen waar jongeren anno 1987 mee zaten op het vlak van relaties en seksualiteit. Daarbij werd vastgesteld dat meisjes meer vragen hadden gerelateerd aan relaties, terwijl de vragen van jongens meer gingen over seksualiteit. In de Vlaamse Sexpert

studie, waarbij jongeren bevroegd werden over hun nood aan informatie omtrent afzonderlijke thema's, werd vastgesteld dat 26.1% van de jongens behoefte had aan informatie rond het thema 'relaties' tegenover 40.4% van de meisjes (Symons, Van Houtte, & Vermeersch, 2013). Dit resultaat ligt dus in lijn met wat werd vastgesteld door Huntjens en Sandfort. Anders dan werd vastgesteld in de inventarisatie van Huntjens en Sandfort, gaven jongens in de Sexpert-studie niet aan meer behoefte te hebben aan informatie rond seksueel gedrag dan meisjes (19.8% en 20.2% voor de jongens respectievelijk de meisjes) (Symons et al., 2013). Er is weliswaar voorzichtigheid geboden bij de interpretatie van deze verschillen aangezien de inventarisatie van Huntjens en Sandfort betrekking had op jongeren die de feitelijke stap zetten om informatie te vragen terwijl de Sexpert-studie louter de behoefte aan informatie onderzocht. Niettemin is het mogelijk dat er zich een werkelijke verschuiving heeft voorgedaan in de seksualiteitsbeleving van jongens en meisjes, of dat meisjes anno 1987 een hogere drempel ervoeren om hun vragen rond seksualiteit te stellen. Op basis van de literatuur kunnen beide hypothesen ondersteund worden. Enerzijds, zoals besproken in de eerste paragraaf, is er binnen een positief ontwikkelingsperspectief op jongeren en seksualiteit ook een toegenomen erkenning van seksuele subjectiviteit en verlangen bij meisjes. Anderzijds is de publieke aanwezigheid van vrouwelijke seksualiteit als het ware *geboemd* de afgelopen decennia, gestimuleerd door de geseksualiseerde media-inhouden. Het is goed denkbaar dat deze invloeden maken dat meisjes even actief zijn gaan nadenken over hun seksualiteit als jongens en/of een grotere legitimiteit ervaren om hierover vragen te stellen.

Gezien het feit dat jongeren aangeven behoefte te hebben aan informatie rond relaties en seksualiteit, kan worden besloten dat ook voor de huidige generatie jongeren het seksueel actief worden geen vanzelfsprekendheid is. Bovendien, gezien de ontwikkelingen op het vlak van nieuwe communicatietechnologieën, staan jongeren vandaag voor andere uitdagingen dan dertig jaar geleden. In verschillende van de gekozen studies wordt er op een expliciete manier gepleit voor meer en betere seksuele opvoeding voor jongeren (Goddijn & Sandfort, 1988; Vanderreycken, 1984). Het is enigszins verwonderend of wrang dat deze conclusie bijna drie decennia later nog steeds terugkomt. De Vlaamse Sexpert-studie stelde vast dat jongeren op school in de eerste plaats informatie krijgen over biologische thema's, en dat er heel wat jongeren zijn die amper seksuele vorming genieten op school (Symons et al., 2013). Een positief element is dat jongeren vandaag kunnen gebruik maken van het internet als gemakkelijk toegankelijke bron aan informatie. Zowel in de Vlaamse Sexpert-studie als in de Nederlandse 'Seks onder je 25'-studie was het internet een populaire informatiebron bij vragen rond relaties en seksualiteit.

Conclusie

Sociaal-wetenschappelijk onderzoek is niet waardevrij. Dit maakt het cruciaal om stil te staan bij en bewust te zijn van de kaders van waaruit er naar het onderzoeksthema gekeken wordt. Met betrekking tot het thema jongeren en seksualiteit hebben er zich op dat vlak de afgelopen decennia een aantal verschuivingen voorgedaan. De manier waarop het thema aan bod komt is bijvoorbeeld gelinkt aan de manier waarop jongeren (al dan niet) erkend worden als seksuele besluitvormers. Een rode lijn in decennia aan onderzoek is dat jongeren als kwetsbaar worden gezien voor de nefaste invloeden van maatschappelijke veranderingen op hun seksuele ontwikkeling. Gedurende decennia heeft onderzoek daarbij zowel bijgedragen aan de intensivering van maatschappelijke bezorgdheden als aan het neutraliseren ervan.

In deze reflectie werd volledig voorbijgegaan aan een aantal veranderingen van meer praktische aard die het onderzoek rond jongeren en seksualiteit gekleurd hebben. Bijvoorbeeld, de sterk toegenomen toegankelijkheid van statistische softwarepakketten heeft de afgelopen decennia ongetwijfeld een stempel gedrukt op de manier waarop er aan onderzoek wordt gedaan. Terwijl de statistische analyses uit de artikels van voor 1990 eerder beschrijvend waren, wordt er later gebruik gemaakt van complexere modellen om causaliteit, modererende en mediërende relaties aan te tonen. Daarbij komt de exponentieel toegenomen druk binnen de academische wereld om te publiceren in tijdschriften met een *peer review label*, wat de zoektocht naar 'statistisch significante verbanden' stimuleert. Door een stapje terug te zetten en te reflecteren over het waarom van de onderzoeksvragen, kan erover gewaakt worden dat onderzoek niet alleen academische doeleinden dient maar ook een antwoord kan bieden op de vraag hoe jongeren beter kunnen worden bijgestaan in het ontwikkelen van een positieve seksuele ontwikkeling. Binnen de onderzoekswereld is ook deze trend bovendien reeds ingezet. Zo wordt er in toenemende mate aandacht besteed aan de valorisatie van wetenschappelijk onderzoek en aan de koppeling tussen wetenschap en praktijk.

Literatuur

- Albury, K., Crawford, K., Byron, P., & Mathews, B. (2013). *Young people and sexting in Australia: Ethics, representations and the law*. ARC Centre for Creative Industries and Innovation/Journalism and Media Research Centre, The University of New South Wales, Australia.
- Bell, D.L., Rosenberger, J.G., & Ott, M.A. (2015). Masculinity in adolescent males' early romantic and sexual heterosexual relationships. *American Journal of Men's Health*, 9, 201-208.
- Bolt, A. (1989). Jeugd en Seksualiteit in Nederland. Een vergelijking tussen enquêtemateriaal uit 1968 en 1981. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 13, 266-275.
- Cense, M., & van Dijk, L. (2012). *Laveren tussen autonomie en loyaliteit. Seksuele ontwikkeling en beleving van allochtone jongeren*. Utrecht: Rutgers WPF.
- Coleman, E. (2003). Masturbation as a means of achieving sexual health. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 14, 5-16.
- Cooper, K., Quayle, E., Jonsson, L., & Göran Svedin, C. (2016). Adolescents and self-taken sexual images: A review of the literature. *Computers in Human Behavior*, 55, 706-716.
- Davidson, J. (2014). *Sexting. Gender and Teens*. Rotterdam: Sense Publishers.
- de Graaf, H., Kruijer, H., van Acker, J., & Meijer, S. (2012). *Seks onder je 25°. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012*. Delft: Eburon.
- de Graaf, H., Vanwesenbeeck, I., Meijer, S., Woertman, L., & Meeus, W. (2009). Sexual trajectories during adolescence: relation to demographic characteristics and sexual risk. *Archives of Sexual Behavior*, 38, 276-282.
- Diamond, L.M. (2006). Introduction: In search of good sexual-developmental pathways for adolescent girls. In L.M. Diamond (Ed.), *Rethinking positive adolescent female sexual development: New Directions for Child and Adolescent Development* (pp. 1-8). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Doornwaard, S.M., ter Bogt, T.F.M., Reitz, E., & van den Eijnden, R.J.J.M. (2015). Sex-related online behaviors, perceived peer norms and adolescents' experiences with sexual behavior: Testing an integrative model. *PLoS ONE*, 10(6), e0127787.
- Duschinsky, R. (2013). The emergence of sexualization as a social problem: 1981 – 2010. *Sexual Politics*, 20, 137-156.
- Goddijn, J., & Sandfort, T. (1988). 'Is het nou ontucht of geen ontucht?' Zorgen van jongeren over masturbatie. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 12, 201-214.
- Goodson, P., Evans, A., & Edmundson, E. (1997). Female adolescents and onset of sexual intercourse: A theory-based review of research from 1984 to 1994. *Journal of Adolescent Health*, 21, 147-156.
- Harden, K.P. (2014). A sex-positive framework for research on adolescent sexuality. *Perspectives in Psychological Science*, 9, 455-469.
- Heywood, W., Anthony, K.P., & Pitts, M.K. (2015). Associations between early first intercourse and later sexual and reproductive outcomes: A systematic review of population-based data. *Archives of Sexual Behavior*, 44, 531-569.
- Huntjens, T., & Sandfort, T. (1987). Jongeren bellen de kindertelefoon over relaties en seksualiteit; een inventariserend onderzoek. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 11, 63-77.
- Hutsebaut, D., & Stappaerts, P. (1993). Premaritale coitus. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 17, 228-229.
- Kaestle, C.E., & Allen, K.R. (2011). The role of masturbation in healthy sexual development: Perceptions of young adults. *Archives of Sexual Behavior*, 40, 983-994.
- Klettke, B., Hallford, D.J., & Mellor, D.J. (2014). Sexting prevalence and correlates: A systematic literature review. *Clinical Psychology Review*, 34, 44-53.
- Kotchick, B.A., Shaffer, A., Forehand, R., & Miller, K.S. (2001). Adolescent sexual risk behavior: A multi-system perspective. *Clinical Psychology Review*, 21, 493-519.
- Kuyper, L., de Wit, J., Adam, P., Woertman, L., & van Berlo, W. (2009). *Laat je nu horen! Een onderzoek naar grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Ladin, L'Engle, K., Brown, J.D., & Kenneavy, K. (2006). The mass media are an important context for adolescents' sexual behavior. *Journal of Adolescent Health*, 38, 186-192.
- O'Donnell, L., O'Donnell, C.R., & Stueve, A. (2001). Early sexual initiation and subsequent sex-related risks among urban minority youth: the reach for health study. *Family Planning Perspectives*, 33, 268-275.

- Owens, E.W., Behun, R.J., Manning, J.C., & Reid, R.C. (2014). The impact of Internet pornography on adolescents: A review of the research. *Sexual Addiction & Compulsivity: The Journal of Treatment & Prevention*, 19, 99-122.
- Peter, J., & Valkenburg, P.M. (2009). Adolescents' exposure to sexually explicit internet material and notions of women as sex objects: Assessing causality and underlying processes. *Journal of Communication*, 59, 407-433.
- Ramiro, L., Windlin, B., Reis, M., Gabhainn, S.N., Jovic, S., Matos, M.G., Magnusson, J., & Godeau, E. (2015). Gendered trends in early and very early sex and condom use in 20 European countries from 2002 to 2010. *European Journal of Public Health*, 25, 65-68.
- Ringrose, J., Harvey, L., Gill R., & Livingstone, S. (2013). Teen girls, sexual double standards and 'sexting': Gendered value in digital image exchange. *Feminist Theory*, 14, 305-323.
- Ringrose, J., & Harvey, L. (2015). Boobs, back-off, six packs and bits: Mediated body parts, gendered reward, and sexual shame in teens' sexting images. *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies*, 29, 205-217.
- Schovaerts, F. (1980). Jongeren: Een venster op een religieuze toekomst? *Kultuurleven*, 47, 125-149.
- Symons, K., Van Houtte, M., & Vermeersch, H. (2014). The emotional experiences of early first intercourse: A multi-method study. *Journal of Adolescent Research*, 29, 533-560.
- Symons, K., Van Houtte, M., & Vermeersch, H. (2013). Factsheet: Jongeren en informatie over relaties en seks. <http://www.sexpert-vlaanderen.ugent.be/media/4118/factsheet-relatieve-en-seksuele-vorming-20130603.pdf>
- Thomas, L. (2003). *Solitary sex: a cultural history of masturbation*. New York: Zone Books.
- Tolman, D.L., & McClelland, S.I. (2011). Normative sexuality development in adolescence: A decade in review, 2000-2009. *Journal of Research on Adolescence*, 21, 242-255.
- Tolman, D.L., Davis, B.R., & Bowman, C.P. (2016). 'That's just how it is'. A gendered analysis of masculinity and femininity ideologies in adolescent girls' and boys' heterosexual relationships. *Journal of Adolescent Research*, 31, 3-31.
- Vandereycken, W. (1984). Seksuele problemen bij adolescenten. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 8, 139-147.
- Wellings, K., Nanchahal, K., Macdowall, W., McManus, S., Erens, B., Mercer, C.H., ... , & Field, J. (2001). Sexual behavior in Britain: early heterosexual experience. *The Lancet*, 358, 1843-1850.
- Willard, N.E. (2010). Sexting and youth: Achieving a rational response. *Journal of Social Sciences*, 6, 542-562.
- Zimmer-Gembeck, M.J., & Helfand, M. (2008). Ten years of longitudinal research on U.S. adolescent sexual behavior: Developmental correlates of sexual intercourse, and the importance of age, gender and ethnic background. *Developmental Review*, 28, 153-224.
- Zimmer-Gembeck, M.J., O'Sullivan, L.F., Mastro, S., & Hewitt-Stubbs G. (2016). Adolescent sexuality: current directions in research, health, and risk reduction. In *Critical issues in school-based mental health: Evidence-based research, practice, and interventions*. Eds: Holt, K.M., & Grills, A.E. (pp. 93-104). New York: Routledge.

Summary

Research on young people and sexuality: trends since 1990

The article discusses some trends that took place over the past decades in the research field of young people and sexuality. Thereby reference is made to four articles that have been published in the *Tijdschrift voor Seksuologie* (TvS) between 1984 and 1989. These articles deal with the following topics: framing sexual problems of young people from a development perspective, questions about relations and sexuality for which young people seek help, young people's concerns about masturbation, and the link between sexual norms and sexual behavior among young people and young adults. Concretely, the article discusses three trends that took place since the publication of these articles, thereby making use of the national and international research literature. Firstly, becoming sexually active is increasingly considered a normative development task rather than an avoidable risk. Secondly, changes in sexual behavior of young people can be linked to changing sexual norms. Thirdly, the article discusses possible shifts in the needs of young people regarding their sexual development.

Keywords: young people; sexuality; research trends, development

Trefwoorden: jongeren; seksualiteit; tendensen in onderzoek, ontwikkeling